

У МРЕЖИ ТЕКСТУАЛНОГ ЛАВИРИНТА

(Марко Јуван: *Инџерџекџуалносџ*, са словеначког превела Бојана Стојановић Пантовић, Академска књига, Нови Сад, 2013)

Улазак у (мета)текстуални лавиринт монографије *Инџерџекџуалносџ* Марка Јувана (1960), словеначког компаратисте, књижевног историчара и теоретичара, отвара више планова сагледавања обиља књижевне грађе. Ако пођемо од става Јулије Кристеве да се „књижевни текст укључује у мноштво текстова” и да је „писање реплика (функција или негација)” на неки други текст (друге текстове) долазимо до хипотезе да је сваки књижевни текст на свим својим (не)свесним нивоима, заправо један интертекстуални мозаик цитата. Управо поменути дихотомија свесно/несвесно указује на чињеницу да је архитектура интертекстуалности вишеспратна: она је и видљива, намерна (означена) и невидљива, алузивна (неозначена).

Можемо да поставимо питање: где је онда граница међу текстовима у самој тексту? Јуван наводи да је појава писмености омогућила фиксацију границе (раскршћа) међу текстовима. Кретањем кроз интертекстуални метадискурс, кроз читаву књигу, сусрећемо се са калеидоскопским асортиманом маркера тих граница који чине појмови као што су алузија, пародија, превод, парафраза, контрафактура, емулација, анаграм и др.

Јуван даје историју различитих визура алузије где се као доминантна истиче она по којој би ова фигура била по семантичкој двојности блиска алегорији, а по прећуткивању елипси. Поред хронолошког приказа историје пародије, *Инџерџекџуалносџ* нам расветљава поливалентну функцију поменутог књижевнотеоријског појма у постмодерни, са посебним освртом на његове цитатне одлике. Јуван надаље разбија предрасуде везане за превод а које се односе на његову „пасивну репродукцију текста” називајући га интерпретативним метатекстом и резултатом дијалога изворника са „актуелним језичким, културним и идеолошким другим”. Парафраза се објашњава у светлу интерпретативне текстуалне иновације изворника, али са очувањем смисла истог. Контрафактура је, у пародијској парадигми, приказана као стратегија профаног, апокрифног кривљења „јеванђеља, опште исповести, литанија и миса у световне теме – друштвеноскритичке, анакреонтске или еротске”. Емулација, као комплексни интертекстуални поступак, стављена је у компететивни контекст, у ком су се амбициозни књижевници или говорници такмичили са својим узорима у намери њиховог надмашивања односно превазилажења. Емулација је доведена у везу са имитацијом чији је циљ свесно постизање превреднујућег отклона. Сосировска концепција анаграма, односно параграма, приказана је као контекстуализујући поступак цепања и ражиљавања латентног текста – „теме” у текстуалну „многоструконост”. Све наведене моза-

ички послогане појмове Марко Јуван дивергира у комплекс интертекстуалних дихомија који посматра интертекстуалност као квантитативну и квалитативну, ужу и ширу. Последња интертекстуална опозиција може се типолошки схватати, наводи нас Јуван, као модел центра и маргине.

Који процеси регулишу однос центра и маргине у Јувановом интертекстуалном лавиринту? Аутор *Интертекстуалности* говори, на једној страни, о позитивним концепцијама подражавања. На другој, он указује на негативне стратегије цитатне пародије, ироније, контрафактурне дисторзије сакралног. Дијалектика између центра и маргине у Јувановој визури одвија се преко бахтиновски схваћене дијалогичности. Дијалог се реализује и на метафоричној и на метонимијској оси, а интензитет интертекстуалности се одређује преко њене интерактивности. Она се, у случају бинарне опозиције конвенција/иновација, односи на елиотовско перманентно прегруписивање дела у књижевноисторијском поретку.

Обим појма традиције, у дискурсу интертекстуалности, реферише и ка хронолошкој линији њеног изучавања. Њени угаони каменови су поменути Михаил Бахтин и Јулија Кристева. Осим њих, Јуван указује на интертекстуалне правце Ханса Роберта Јауса, Џонатана Калера, Мишела Рифатера, Жака Дериде, Шарла Гривера, Џеја Лемкеа, Жерара Женета. Јаус интертекстуалност види као посебан облик стваралачке рецепције. Калер је схвата као двобој песничких мајсторстава, при чему прави критички отклон од психологистичког романтизовања утицаја и аутора Харолда Блума. Рифатер види интертекстуалност као подсвесну, нагонску потребу за рецептивном уређеношћу, за екстропијом. Ово се односи на свесно генерисане херметичке текстове, као и на контекстуализацију до тада невиђених текстуалних појава. Рифатер јасно истиче став да је референцијалност књижевних текстова крајње нелинеарна, дајући тако путоказ како читаоцима-конзументима тако и књижевним теоретичарима и критичарима. Дериде руши границе међу текстовима, тачније између текста и контекста, истичући да „нема ничега ван текста“. Према овом деконструкционисти, текст настаје само у трансформацији неког другог текста, при чему је услов разумевања текста садржан у уочавању понављања, односно преношења текстуалних елемената из једног текста у други. Интересантан је интертекстуални заокрет који наратолог Жерар Женет чини одрицањем од структуралистичког „затвореног текста“ ка „отвореном структурализму“. Женет користи појам транстекстуалности да би означио све оно што представља очигледан или прикривен однос пројекције основног текста на друге текстове. Лорен Џени даје дистинкцију између имплицитне и експлицитне интертекстуалности образлажући да се прва тиче односа текста са кодовима, а да друга реферише ка уметничкој употреби, односно ка белетристичкој монтажи и цитатности. Шарл Гривел интертекстуалност сматра присилом ка понављању а Џеј Лемке, напослетку, види је као идеолошку слушкињу.

Посебан фокус у својој монографији Јуван ставља на морфологију цитатности, као јасног пута који спаја ауторе и њихове текстове. Типологију и класификацију цитатности Дубравке Ораић користи као теоријску окосницу у овом делу монографије. Крећући се од теоријског полазишта које је Ораић имала у руским формалистима, Јуван цитатну путању завршава у постмодерни са цитатношћу као фигуром, са псеудоци-

татношћу и различитим облицима цитатне мистификације. Психоаналитички приступ интертекстуалности видимо код надреалиста у садржају појма аутоматског писања Андреа Бретона. Тињанов сматра да је интертекстуалност ауторегулативни метод саме књижевне традиције. Феноменолози изједначавају интертекстуалност са књижевним утицајем. (Пост)структуралиста Ролан Барт, проглашавајући аутора мртвим, указује да је за интертекстуалност сâм творац књижевног дела ирелевантан. Књижевно дело тако спонтано улази у бујицу књижевних текстова.

Интертекстуална изучавања на терену словенистике стављена су у оквиру француске теорије књижевности са фокусом на структурализам и рани постструктурализам. Њена исходишта рефлектована су и на словеначку неоавангардну текстуалну праксу, пре свега на лудизам и реизам. Преглед изучавања интертекстуалности дат је кроз радове Тараса Кермаунера, Андреја Медведа, Алеша Дебељака, Славоја Жижека, Вена Тауфера, Јанка Коса, Растка Мочника, Младена Долара, Браце Ротара. Теоријску основу, која се налази у основи свих ових изучавалаца интертекстуалности у Словенији чини нит која спаја преводе у неоавангардном теоријском магазину *Tel Quel*, радове Кристеве, Дериде, Ролана Барта. Кермаунер је есејистички промишљао више интертекстуалних феномена међу којима можемо издвојити пародијску игру и симулацију. Андреј Медвед се бавио идеолошким интертекстуалним аспектима лудизма. Алеш Дебељак је у својим теоријским радовима разматрао феномене књижевног палимпсеста, колажа и интер-жанровности масовне културе. Жижек је интертекстуалности приступио са онтолошке, хајдегеријанске стране. Вено Тауфер је за предмет свог интертекстуалног приступа књижевности изабрао стратегије преуређивања цитата, док је Јанко Кос јасно оцртао бинарне опозиције елитистичка/популистичка и езотеријска/егзотеријска интертекстуалност.

Ентропију, коју сачињава конгломерат референци у изузетно исцрпном приказивању, Марко Јуван метатекстуално артикулише кроз појам текстуалне исцрпљености Џона Барта. Ова исцрпљеност, која проистиче из софистициране игре текста са традицијом, односи се на тамницу језика у којој схватамо да се налазимо када желимо да нешто ново кажемо, јер убрзо спознамо чињеницу да су заправо „све приче већ испричане“. Ектропично се Јуван позива на „интертекстуалну енциклопедију“ Сузан Холтијус, која би омогућила читаоцу да се сналази у (хипер)текстуалним лутањима. Текст који се управо завршава, представља само један мали продужетак Аријаднине нити у намери да се назру могући обриси рубова (интер)текстуалног лавиринта званог књижевност.